

By og land – hand i hand. Endringer i narkotikabruk blant ungdom

Astrid Skretting

Artikkelen gir en oversikt over utviklingen i narkotikabruk blant ungdom i alderen 15 til 20 år i Oslo og i resten av landet. Det konkluderes med en generell økning i narkotikabruken blant ungdom, og at de tydelig forskjellene som har vært mellom ungdom i Oslo og i Norge for øvrig, er blitt mindre i løpet av 90-tallet.

Da en på midten av 1960-tallet så de første tegnene til bruk av narkotiske stoffer blant ungdom, var dette først og fremst et fenomen begrenset til bestemte miljøer i Oslo. Selv om bruken etter hvert også spredde seg til andre byer, var det en markant forskjell mellom Oslo-området og landet for øvrig. Dette gjaldt så vel det en må kunne kalle eksperimenterende bruk av cannabis som de mer alvorlige problemer knyttet til misbruk av sterkere stoffer som amfetamin og heroin. Eksempelvis ble det så sent som i 1989 bare foretatt 3 av til sammen 691 beslag av heroin som ble foretatt dette året i Bergen og Hordaland politidistrikt (0,4 prosent), mens 636 (92 prosent) fant sted i Oslo-området (KRIPOS 1989).

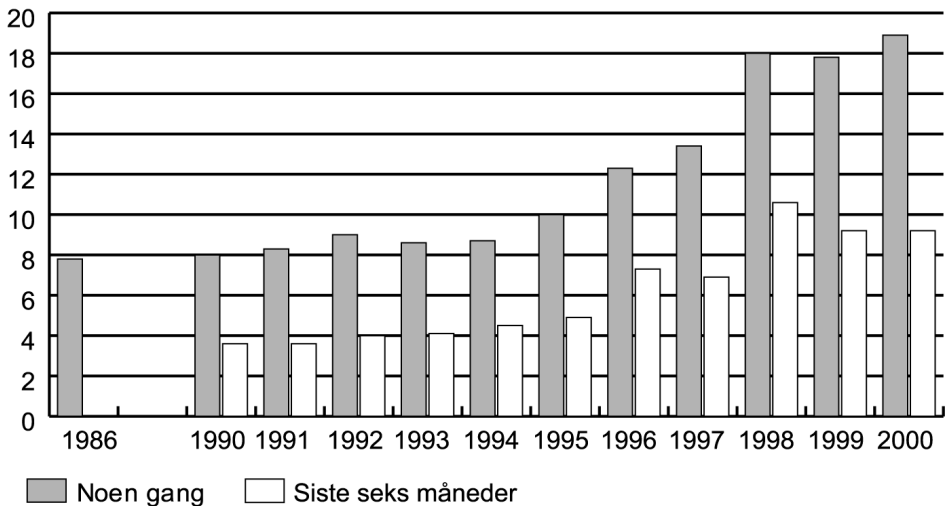
Situasjonen har imidlertid endret seg relativt dramatisk i løpet av det siste tiåret. Den tidligere forskjellen mellom Oslo-området og landet for øvrig er blitt betydelig mindre. Det gjelder både den eksperimenterende bruken av cannabis og andre stoffer blant ungdom, og problemene knyttet til alvorlig narkotikamisbruk. Dette er en utvikling som blant annet framkommer av ulike undersøkelser om bruk av rusmidler blant ungdom og av politiets beslag av narkotiske stoffer.

Det foreligger flere norske undersøkelser som tar opp bruk av rusmidler blant ungdom. SIRUS/SIFA har fra 1968 foretatt årlige spørreskjemaundersøkelser blant ungdom i Oslo. De to første årene ble det bare stilt spørsmål om cannabis. Undersøkelsene ble så utvidet til å omfatte bruk av andre narkotiske stoffer, alkohol og tobakk. I 1986 ble det foretatt en tilsvarende undersøkelse på landsbasis, der også Oslo inngikk. Fra og med 1990 har både Oslo-undersøkelsen og den landsomfattende undersøkelsen blitt gjennomført hvert år. Undersøkelsene er derfor egnet til å gi et bilde av utvikling i ungdoms bruk av rusmidler over tid.

Bruk av cannabis øker

Figur 1 viser utviklingen i andelen av ungdom som oppgir at de noen gang har brukt cannabis på landsbasis, og figur 2 viser utviklingen i Oslo. På landsbasis kan vi beskrive utviklingen fra 1986, mens vi for Oslo har data tilbake helt fra 1968. For klarere å få fram de mer langsiktige tendenser i Oslo, er det i figuren brukt glidende treårige gjennomsnitt, bortsett fra i kurvens ytterpunkter, hvor det er benyttet toårige gjennomsnitt.

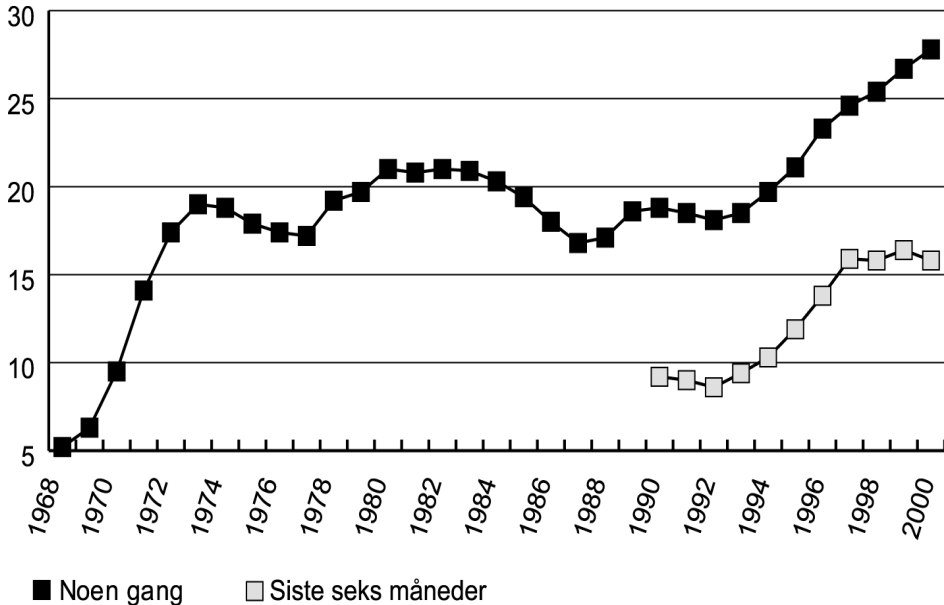
Figur 1. Prosentandel av ungdom i alderen 15–20 år i Norge som oppgir at de har brukt cannabis henholdsvis noen gang og i løpet av siste seks måneder.

Som det framgår av figur 1, var det i årene fra 1990 til 1995 mellom 8 og 10 prosent av ungdom i Norge i alderen 15–20 år som oppga at de hadde brukt cannabis noen gang, mens andelen i siste halvdel av 1990-tallet har økt til omkring 18 prosent.

De spesielle undersøkelsene fra Oslo, som gir et mer langsiktig bilde (figur 2), tyder på at i årene før 1970 var bruken av cannabis beskjeden. Bare 5 prosent oppga at de hadde brukt cannabis før 1970. Fra og med 1970 fram til 1974 fant det imidlertid sted en klar økning, i 1974 var andelen i Oslo 19 prosent. Økningen i disse årene kan etter alt å dømme tilskrives en såkalt kumulativ effekt. Det vil si at i årene mens bruk av cannabis fremdeles var et nytt fenomen blant ungdom, steg andelen som noen gang hadde brukt cannabis, ettersom de første 15–16 åringene som hadde brukt

Figur 2. Prosentandel av ungdom i alderen 15–20 år i Oslo som oppgir at de har brukt cannabis henholdsvis noen gang og i løpet av siste seks måneder (treårig glidende gjennomsnitt).

stoffet, ble eldre og nye brukere kom til blant de yngste. I årene etter 1974 var det så en liten nedgang, mens det helt i slutten av 1970-årene igjen var en viss økning. Denne økningen stoppet imidlertid opp i begynnelsen av 1980-årene, og andelen holdt seg på vel 20 prosent til midten av 1980-tallet. Deretter var det igjen en liten nedgang, mens det de senere år har vært en økning. I de siste to-tre år har omkring 25 prosent av ungdom i Oslo i alderen 15–20 år oppgitt at de har brukt hasj eller marihuana noen gang. Dette er den høyeste andelen gjennom de mer enn 30 årene disse undersøkelsene har funnet sted.

Det er imidlertid ikke gitt at denne andelen vil fortsette å stige. Som vi ser av figur 2, har utviklingen i Oslo gått noe i bølger. Det kan være vanskelig å finne noen entydig forklaring på slike endringer. En mulig forklaring kan være endringer i ungdoms kjøpekraft. En annen forklaring kan være svingninger i ulike ungdomskulturer som innvirker på ungdoms forhold til rusmidler. Eksempelvis mener en studie av ungdomskulturer og forhold til rusmidler å kunne påvise sammenfall mellom de årene det har vært økning/nedgang i ungdoms bruk av cannabis og tidspunkt for ulike musikkretninger som har hatt henholdsvis liberale/restriktive holdninger til slike rusmidler (Vestel et al 1997).

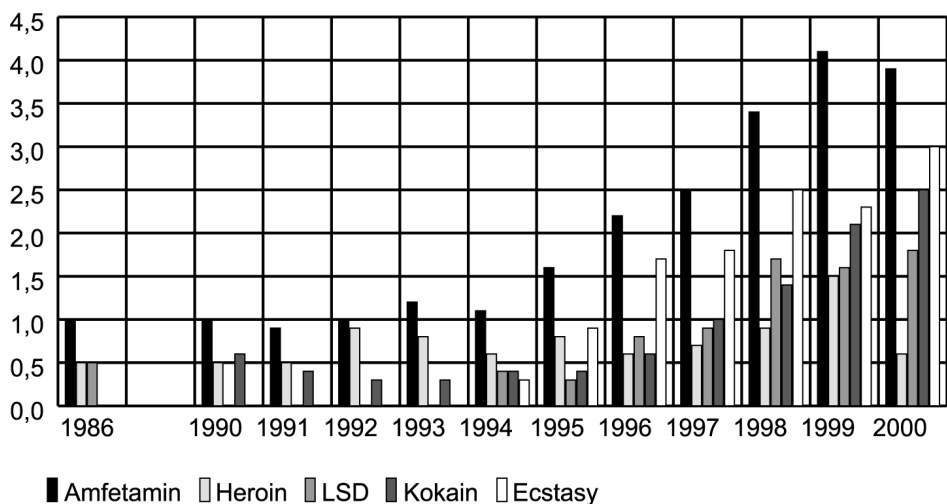
Det er viktig å understreke at figuren gir et bilde av andelen som oppgir at de *noen gang* har brukt cannabis. Dette innebærer naturligvis ikke at det er så stor andel av ungdommen i alderen 15–20 år som bruker cannabis regelmessig. Noen har bare prøvd en enkelt gang, mens andre har større erfaring med bruk av hasj eller marihuana. I de siste par år er det eksempelvis omkring 9 prosent i landet som helhet, og omkring 15 prosent i Oslo, som oppgir at de til sammen har brukt hasj mer enn 5 ganger.

Fra 1990 er det også stilt spørsmål om bruk av cannabis i løpet av de siste seks måneder. Selv om heller ikke svar på dette spørsmålet nødvendigvis forteller om aktivt bruk, gir det likevel informasjon om bruk som ligger nær i tid. Grovt sett ser det ut til at noe over halvparten av ungdom i alderen 15–20 år som noen gang har brukt cannabis, har gjort dette i løpet av de siste seks månedene. På samme måte som vi i de senere år har sett en økning i andelen som har brukt hasj eller marihuana noen gang, har det også vært en økning i andelen som har brukt stoffet i løpet av de siste seks måneder.

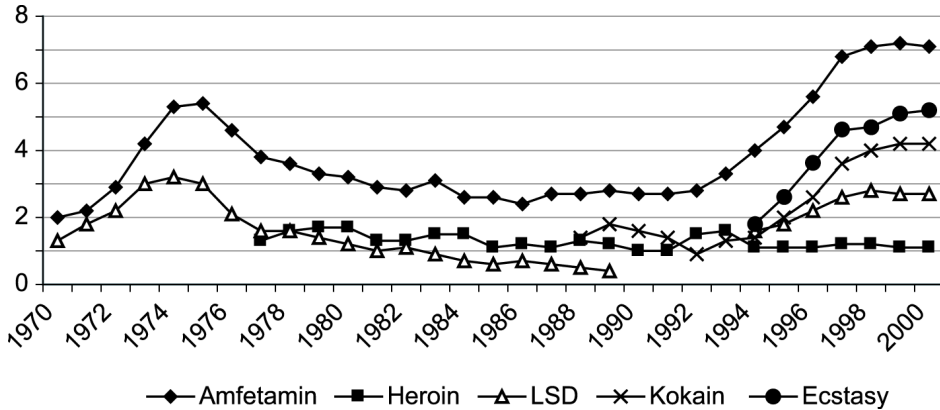
Andre stoffer

Figur 3 gir en oversikt over andelen på landsbasis, og figur 4 over andelen i Oslo, som rapporterer at de har brukt andre narkotiske stoffer enn cannabis i de årene undersøkelsene har funnet sted.

Figur 2. Prosentandel av ungdom i alderen 15–20 år i Norge som noen gang har brukt forskjellige narkotiske stoffer.

Figur 3. Prosentandel av ungdom i alderen 15–20 år i Oslo som noen gang har brukt forskjellige narkotiske stoffer (treårig glidende gjennomsnitt).

På landsbasis er det med unntak av amfetamin, mellom 1 og 3 prosent som i de senere år har oppgitt at de har brukt slike «harde» stoffer. I Oslo er andelen noe høyere. Tallene er imidlertid små, og de må derfor tolkes med forsiktighet.

Oslo ikke lenger spesiell

Selv om det i de siste år har vært en økning i andelen 15–20-åringer som har brukt cannabis både på landsbasis og i Oslo, er andelen på landsbasis mer enn fordoblet fra omkring 8 prosent i første halvdel av 1990-tallet til omkring 18 prosent i de senere år. Den tilsvarende økningen i Oslo har vært fra i underkant av 20 prosent til 25–28 prosent.

Spørreskjemabaserte undersøkelser er først og fremst egnet til å gi et bilde av ungdoms eksperimentering med narkotiske stoffer. For å beskrive utviklingen når det gjelder et mer etablert misbruk, må en bruke andre kilder som eksempelvis data fra politi, behandlingstiltak, narkotikarelatert dødelighet og så videre. Det er imidlertid grunn til å tro at det er en viss sammenheng mellom utviklingen av den mer eksperimenterende og den utprøvende bruken av narkotika og misbruk. Det at flere prøver ut ulike stoffer, øker sannsynligheten for at flere ender opp i et mer varig misbruk. Dette kan underbygges ved beregninger som viser at antall sprøytebrukere ble fordoblet i løpet av 1990-tallet (Bretteville-Jensen og Ødegård 1999).

Når den eksperimenterende bruken fordeler seg jevnere ut over landet, vil en også i større grad finne stoffmisbrukere i flere områder enn tidligere. At dette er tilfelle, kan illustreres ved at mens det i 1989 ble meldt om antall narkotikarelaterte dødsfall i 16 av landets 54 politidistrikter, var antall politidistrikt som meldte om slike dødsfall i 2000 steget til 36. Likeledes har vi sett at antall heroinmisbrukere som søker legemiddelassistert rehabilitering, har økt dramatisk over hele landet.

En annen indikasjon på at bruk og misbruk av narkotika i økende grad er å finne over hele landet, er utviklingen når det gjelder politiets og tollvesenets beslag av ulike stoffer. Selv om cannabis gjennom flere år er blitt beslaglagt i alle landets 54 politidistrikter, ser vi at også andre stoffer etter hvert er å finne i stadig flere distrikter. Eksempelvis ble heroin beslaglagt i 19 politidistrikter i 1989, mens dette antallet i 2000 var steget til 50.

Sluttbemerkninger

Alle tilgjengelige undersøkelser peker i retning av at vi er inne i en periode der en større andel unge enn tidligere oppgir at de har brukt ulike narkotiske stoffer, og at dette gjelder over hele landet. Samtidig viser undersøkelsene at det har vært en vesentlig økning i alkoholbruken de senere år. Vi ser med andre ord at det finner sted en økning i ungdoms bruk av både legale og illegale rusmidler. Etter alt å dømme er det flere faktorer som kan forklare denne utviklingen. En faktor kan være en utvikling i de generelle ungdomskulturer, hvor det synes å være et mer liberalt forhold til rusmidler enn vi har sett tidligere. Samtidig ser vi at de ulike ungdomskulturelle strømningene i større grad enn tidligere har hele landet som nedslagsfelt. En annen faktor kan være at det er blitt vanskeligere enn før for ungdom å komme inn på de utdanninger en ønsker. Dette gjelder både de teoretiske og de mer yrkesrettede. Det kan derfor tenkes at ungdom kan ha større behov enn tidligere for å skaffe seg rom for «time out» i en ellers strevsom tilværelse, og at bruk av rusmidler inngår som en del av dette. Selv om det kan være grunner til ikke i for stor grad å dramatisere det faktum at flere unge eksperimenterer med ulike illegale rusmidler og alkoholforbruket blant unge øker, må det sies å være bekymringsfullt at prisen for den økende eksperimenteringen er at også det problematiske misbruket øker.

Litteratur

Bretteville-Jensen, Anne L. og Einar Ødegård (1999). *Injeksjonsbrukere i Norge*. SIFA-rapport nr. 4/99. Oslo: Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.

KRIPOS. Årsrapport 1989.

Vestel, Viggo, Anders Bakken, Geir Moshuus og Tormod Øia (1997). *Ungdomskulturer og narkotikabruk*. NOVA-tema 1/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.